

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP

Specijalna edukacija
i rehabilitacija DANAS

Zbornik radova

10th INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

Special Education
and Rehabilitation TODAY

Proceedings

Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine
Belgrade, October, 25–26th, 2019

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine

ZBORNİK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 25–26th, 2019

PROCEEDINGS

Beograd, 2019.
Belgrade, 2019

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
BEOGRAD, 25–26. OKTOBAR 2019. GODINE
ZBORNİK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
BELGRADE, OCTOBER, 25–26th, 2019
PROCEEDINGS

IZDAVAČ / PUBLISHER

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Prof. dr Snežana Nikolić, dekan

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF

Prof. dr Mile Vuković

UREDNICI / EDITORS

Prof. dr Vesna Žunić Pavlović

Prof. dr Aleksandra Grbović

Prof. dr Vesna Radovanović

RECENZENTI / REVIEWERS

Prof. dr Ranko Kovačević, prof. dr Vesna Bratovčić

Univerzitet u Tuzli – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla, BiH

Prof. dr Viviana Langher

Università Sapienza di Roma – Facoltà di Medicina e Psicologia, Roma, Italia

Prof. dr Branislava Popović Čitić, doc. dr Slobodan Banković, doc. dr Ljubica Isaković

*Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd, Srbija*

LEKTURA I KOREKTURA / PROOFREADING AND CORRECTION

Maja Ivančević Otanjac, predavač

DIZAJN I PRIPREMA / DESIGN AND PROCESSING

Mr Boris Petrović

Biljana Krasić

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku CD

Proceedings will be published in electronic format CD

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-129-7

Objavlјivanje Zbornika radova podržalo je Ministarstvo prosvete, nauke i
tehnološkog razvoja Republike Srbije.

NASTAVNICI KAO ŽRTVE NASILJA UČENIKA*

Danica Vasiljević Prodanović**

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd, Srbija

Kada govorimo o nasilju u školama, obično se misli na vršnjačko nasilje ili nasilje odraslih prema učenicima u školskom okruženju. Nastavnici kao žrtve nasilja učenika su mnogo ređe predmet interesovanja istraživača i šire javnosti. Prevalenca ovog fenomena nije zanemarljiva. Prema nekim podacima, od 75% do 80% nastavnika osnovnih i srednjih škola tokom svoje karijere pretrpi neki oblik nasilja od strane učenika. Nastavnici su najčešće izloženi verbalnom, emocionalnom/psihološkom, fizičkom i socijalnom nasilju. Akti nasilja uključuju direktno verbalno zlostavljanje, pretnje ili fizički napad, oduzimanje ili oštećivanje imovine, ogovaranje, ignorisanje, ometanje rada. Socijalno nasilje se često sprovodi anonimno, korišćenjem mobilnih telefona, interneta i društvenih mreža. Pored učenika, kao učinioci nasilja javljaju se i njihovi roditelji. Tamna brojka ovih pojava je velika jer se nastavnici nerado odlučuju da prijave lakše oblike nasilja. Nema dovoljno podataka o načinima na koje nadležni u školama reaguju na prijavljene slučajeve nasilja. Nasilje učenika nad nastavnicima je veoma ozbiljan problem. Istraživanja pokazuju da nasilje nad nastavnicima može imati dugotrajne negativne posledice po njihovo telesno, psihičko i emocionalno zdravlje, povezanost sa školom, posvećenost poslu i radni učinak. Predmet ovog rada je pojava nasilja nad nastavnicima od strane učenika osnovnih i srednjih škola. Cilj rada je da ukaže na problem nasilja i potrebu istraživanja fenomenologije i posledica nasilja učenika nad nastavnicima.

Ključne reči: škola, učenik, nasilje, nastavnik, žrtva

Uvod

U ne tako davnoj prošlosti pojedini oblici nasilja nastavnika nad učenicima su smatrani sastavnim delom vaspitno-obrazovnog procesa. Vikanje, vređanje, povlačenje za uši i kosu, šamaranje, lupanje „čvrge“, slanje „u ćošak“, klečanje na

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu „Razvoj metodologije evidentiranja kriminaliteta kao osnova efikasnih mera za njegovo suzbijanje i prevenciju“ (br. 179044), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

** vp.danica@gmail.com

kukuruzu, šibanje prutom i batiranje štapom su bili neki od uobičajenih metoda disciplinovanja i kažnjavanja učenika, odobravani i od strane roditelja. Poslednjih decenija u svetu i kod nas je prisutan trend promovisanja prava učenika, koja prozile iz osnovnih prava deteta zagarantovanih Konvencijom UN o pravima deteta (1989), drugim međunarodnim ugovorima i nacionalnim zakonima. Među osnovnim pravima učenika, pored prava na kvalitetno obrazovanje i vaspitanje, su i prava na uvažavanje ličnosti i zaštitu od diskriminacije, nasilja i zlostavljanja. Ova prava predstavljaju vrednu civilizacijsku tekovinu koja označava nastojanje društva da stvori zdrave uslove za razvoj najmlađih članova.

Novinski stupci i društvene mreže danas su preplavljeni prikazima slučajeva vršnjačkog nasilja, a sve češće i nasilja učenika nad nastavnicima. Ova zamena neka-dašnjih uloga i svojevrsno „disciplinovanje nastavnika“ naišli su na nemoć stručne i oštre komentare laičke javnosti koja smatra da je „previše prava, a premalo odgovornosti“. Da li uživanje učeničkih prava služi za „pozivanje na imunitet“ savremenog „buntovnika bez razloga“ koji smatra da može da radi šta hoće, a da mu nastavnik ne može ništa? Otpor autoritetu nije pojava novog datuma, ali se mora primetiti da je odnos prema nastavniku u današnje vreme daleko ispod granica poštovanja profesije koja čini jedan od stubova društva.

Nasilje nad nastavnicima je problem sa kojim se suočavaju sve zemlje u svetu. Može se odrediti kao „sistemski fenomen“ koji je rezultat interakcije unutar školske strukture između učenika, nastavnika, osoblja škole, porodice, javnih službi i društva u celini (McMahon et al., 2017, prema Reddy, Espelage, Anderman, Kanrich, & McMahon, 2018). Iako je fenomen nedovoljno istražen, uvidom u dostupnu literaturu objavljenju poslednjih desetak godina može se uočiti trend povećanja interesovanja istraživača za ovu oblast. U ovom radu su prikazani neki aspekti problema nasilja učenika nad nastavnicima uz ukazivanje na potrebu daljeg istraživanja njegove fenomenologije i posledica.

Vrste, obim i faktori rizika nasilja učenika nad nastavnicima

Nastavnici su izloženi različitim oblicima fizičkog, psihičkog, socijalnog i elektronskog nasilja od strane učenika. Nasilje obuhvata direktno verbalno zlostavljanje, pretnje ili fizički napad, oduzimanje ili oštećivanje imovine, ogovaranje, ignorisanje, ometanje rada, seksualno uznemiravanje. Socijalno nasilje se često sprovodi anonimno, korišćenjem mobilnih telefona, interneta i društvenih mreža. Pored učenika, kao učinioci nasilja pojavljuju se i njihovi roditelji. Nalazi istraživanja u različitim zemljama pokazuju da je prevalencija nasilja učenika nad nastavnicima zabrinjavajuća, pri čemu je verbalna agresija najčešći oblik nasilja. Tamna brojka nasilja učenika nad nastavnicima je velika jer se oni nerado odlučuju da prijave nasilje, pogotovo kada je reč o lakšim oblicima.

U SAD označeno kao „tihu nacionalna kriza“, nasilje nad nastavnicima ima velike razmere – 80% nastavnika u toku godine pretrpi barem jednu viktimizaciju (American Psychological Association, 2016). Do sličnih nalaza došli su i istraživači u Kanadi, gde 80% nastavnika tokom karijere doživi neki oblik nasilja u školi (Wilson,

Douglas, & Lyon, 2011). Istraživanje u Turskoj pokazuje da je 48,7% anketiranih nastavnika bilo izloženo nekom obliku nasilja (Ozdemir, 2012). Istraživači u Slovačkoj navode da je 49% nastavnika u prethodnih mesec dana bilo izloženo nekom štetnom ponašanju učenika (Dzuka & Dalbert, 2007), dok je u Hrvatskoj tokom školske godine 74,3% nastavnika viktimizirano od strane učenika (Lokmić, Opić i Bilić, 2013).

U domaćoj literaturi se može pronaći relativno malo studija direktno fokusiranih na problem nasilja učenika nad nastavnicima u Srbiji. Jedna od novijih studija, sprovedena na uzorku nastavnika srednjih škola prema metodologiji Američkog udruženja psihologa, pokazuje da je 79,4% nastavnika tokom prethodne školske godine doživelo neki oblik nasilnog ponašanja učenika (Žunić Pavlović, Pavlović i Kaljača, 2018). Autori izveštavaju da je najučestaliji oblik nasilnog ponašanja prema nastavnicima uznemiravanje (78%), dok se znatno ređe dešavaju krađe ili uništavanje lične imovine nastavnika (17,7%) i fizičko nasilje (16,3%). Nalazi istraživanja Plut, Pavlović i Popadić (2012) na uzorku od preko 9.000 nastavnika iz škola u Srbiji ukazuju da se 18% nastavnika osetilo lično ugroženim od učenika svoje škole u prethodne dve godine.

U jednom opsežnom pregledu literature na temu nasilja nad nastavnicima autori su ukazali na potrebu za „temeljnim ispitivanjem faktora rizika i protektivnih faktora viktimizacije nastavnika, kao i kontekstualnih i uzročnih varijabli koje su povezane sa viktimizacijom nastavnika u školama širom sveta“ (Reddy et al., 2018, str. 22). Kada je reč o riziku viktimizacije prema polu, nalazi istraživanja nisu saglasni, tako da neki autori izveštavaju da su viktimizaciji podložniji nastavnici muškog pola (Lokmić i sar., 2013; McMahon et al., 2014; Žunić Pavlović i sar., 2018), dok drugi nalazi ukazuju da su pod većim rizikom nastavnici ženskog pola (Robers et al., 2015; Wei et al., 2013). Postoje i razlike u obliku ispoljenog nasilja prema polu, pri čemu su nastavnici muškog pola više izloženi fizičkom, a nastavnici ženskog pola verbalnom i emocionalnom nasilju (Ozdemir, 2012). Pojedini autori smatraju da bi trebalo ispitati u kojoj meri stavovi nastavnika i pristup nastavi mogu predstavljati faktore rizika nasilja (Anderman et al., 2013). Nastavnici zaposleni u srednjim školama su pod većim rizikom viktimizacije u odnosu na zaposlene u osnovnim školama (Ozdemir, 2012; Wei et al., 2013). Neka istraživanja ukazuju da je profesija defektologa pod najvećim rizikom viktimizacije fizičkim i verbalnim nasiljem na radnom mestu u odnosu na druge nastavnike i zaposlene u školama (Tiesman et al., 2013; Wei et al., 2013). Nastavnici u Srbiji smatraju da su najvažniji faktori koji utiču na nasilje učenika problematična porodica (66%), sistem vrednosti i opšta situacija u Srbiji (18%) i genetska predodređenost (10%) (Plut i sar., 2012).

Posledice i prevencija nasilja učenika nad nastavnicima

Agresivno ponašanje učenika prema nastavniku predstavlja jedan od glavnih faktora stresa profesije nastavnika, koji loše utiče na njegovo blagostanje na poslu i sprečava razvoj pozitivnih odnosa u učionici (De Cordova, Berlanda, Pedrazza, & Fraizzoli, 2019). Nastavnici koji su izloženi nasilju učenika češće ispoljavaju negativan afekt, ređe pozitivan afekt i manje su zadovoljni svojim životom (Dzuka & Dalbert,

2007). Viktimizacija povećava nivo stresa nastavnika, osećanje straha u školskom okruženju i može dovesti do pojave posttraumatskog stresa (Daniels et al., prema Wilson et al., 2011). Kod nastavnika koji zbog mogućeg nasilja osećaju nesigurnost u školi dolazi do smanjenja motivacije i posvećenosti poslu (Van Ginkle, prema Wilson et al., 2011).

Prema istraživanju Anderman i saradnika (Anderman et al., 2018), nakon nasilnog događaja 81% nastavnika prijavljuje slučaj upravi škole. Prema autorima, nastavnici koji ne prijavljuju nasilje verovatno smatraju da nemaju podršku nadležnih. Nedostatak podrške može imati negativan uticaj na osećanja nastavnika i međuljudske odnose u školi, i ukazuje na probleme u funkcionisanju školskih sistema (McMahon et al, prema Anderman et al., 2018). Istraživanje Muna i saradnika (Moon, Morash, & McCluskey, 2019) je pokazalo da je više od 50% nastavnika nezadovoljno reagovanjem školske uprave na prijavljene slučajeve nasilja učenika nad nastavnicima.

Espelage i saradnici (2013) preporučuju da škola sprovodi mere primarne prevencije koja se odnosi na uspostavljanje poštovanja, odgovornosti, unapređenje školskih propisa, školskog okruženja i povezanosti sa školom, kao i mere sekundarne i tercijarne prevencije za učenike koji su pod rizikom nasilnog ponašanja i one koji su već izvršili nasilje. Nastavnici u Srbiji kao tri najefikasnija sredstva izdvajaju bolju saradnju škole i roditelja, razvijanje veština nenasilne komunikacije i principijelnije kažnjavanje nasilnika (Plut i sar., 2012). U javnim glasilima se mogu pronaći mišljenja da je neophodna stroža reakcija prema nasilnim učenicima, od predloga za suspenzijom učinilaca nasilja (Andrić, 2015), do uvođenja novčanih kazni za roditelje i statusa službenog lica za nastavnike (Borisavljević, 2013).

Zaključak

Prava i odgovornosti svakog pojedinca uvek idu „ruku pod ruku“. Međutim, kada je reč o školstvu danas, stiče se utisak da je pitanje odgovornosti, kao nedeljivi element ovog dualiteta, potisnuto u drugi plan. Pojedini učenici shvataju svoje slobode kao pravo da rade šta hoće, a ne kao mogućnost da postupaju u skladu sa svojom slobodnom voljom, ali u okviru postavljenih pravila, ne ugrožavajući pritom prava drugih. Ponašanje učenika jeste jedna strana medalje, ali manifestacija problema je samo „vrh ledenog brega“. Krug nasilja se nastavlja ukoliko nema odgovarajuće reakcije škole, nastavnika, drugih učenika, roditelja, nadležnih organa države i lokalne zajednice.

Istraživanja u svetu i kod nas su pokazala da postoje brojni faktori koji se mogu dovesti u vezu sa nasiljem nad nastavnicima. Nasilje učenika nad nastavnicima je multidimenzionalni fenomen čijem proučavanju treba pristupiti sa sistemskog stanovišta, posmatrajući interakciju svih subjekata koji su povezani sa školskim okruženjem. Važno je postaviti standarde, precizne definicije i metodologiju koja bi omogućila komparaciju rezultata istraživanja. Ova oblast poslednjih godina zaokuplja veliku pažnju istraživača i potrebno je nastaviti sa ispitivanjem faktora važnih za otkrivanje uzroka, prevenciju i reagovanje na nasilje učenika nad nastavnicima.

Literatura

- American Psychological Association (2016). *A silent national crisis: Violence against teachers*. Washington, DC: American Psychological Association. Retrieved from <http://www.apa.org/education/k12/teacher-victimization.pdf>.
- Anderman, E., Espelage, D., Reddy, L., McMahon, S., Martinez, A., Lynne Lane, K., ... Paul, N. (2018). Teachers' reactions to experiences of violence: an attributional analysis. *Social Psychology of Education, 21*(3), 621-653.
- Andrić, V. (14. jul 2015). Suspenzija sa nastave zbog nasilja nad nastavnicima. *Danas*, Preuzeto sa <https://www.danas.rs/drustvo/suspenzija-sa-nastave-zbog-nasilja-nad-nastavnicima>
- Borisavljević, B. (4. apr. 2013). Beograd: Nasilje trpi čak 80 odsto nastavnika! *Večernje novosti*, Preuzeto sa <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:427838-Beograd-Nasilje-trpi-cak-80-odsto-nastavnika>
- De Cordova, F., Berlanda, S., Pedrazza, M., & Fraizzoli, M. (2019). Violence at school and the well-being of teachers. The importance of positive relationships. *Frontiers in Psychology, 10*, 1-9.
- Dzuka, J., & Dalbert, J. (2007). Student violence against teachers: Teachers' well-being and the belief in a just world. *European Psychologist, 12*(4), 253-260.
- Espelage, D., Anderman, E., Brown, V.E., Jones, A., Lane, K.L., McMahon, S., ... Reynolds, C. (2013). Understanding and preventing violence directed against teachers. *American Psychologist, 68*(2), 75-87.
- Lokmić, M., Opić, S., & Bilić, V. (2013). Violence against teachers – rule or exception? *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education, 1*(2), 6-15.
- McMahon, S., Martinez, A., Espelage, D., Rose, C., Reddy, L., Lane, K. L., ... Brown, W. (2014). Violence directed against teachers: results from a national survey. *Psychology in the Schools, 51*(7), 753-766.
- Moon, B., Morash, M., & McCluskey, J. (2019). Student violence directed against teachers: teachers' reports to school officials and satisfaction with school responses. *Journal of Interpersonal Violence*.
- Ozdemir, S. M. (2012). An investigation of violence against teachers in Turkey. *Journal of Instructional Psychology, 39*(1), 51-62.
- Plut, D., Pavlović, Z. i Popadić, D. (2012). Shvatanja nastavnika o školskom nasilju i njihova procena lične i kolektivne snage za efikasno delovanje. *Nastava i vaspitanje, 61*(4), 597-609.
- Reddy, L., Espelage, D., Anderman, E., Kanrich, J., & McMahon, S. (2018). Addressing violence against educators through measurement and research. *Aggression and Violent Behavior, 42*, 9-28.
- Robers, S., Zhang, A., Morgan, R., & Mussu-Gillette, L. (2015). *Indicators of school crime and safety: 2014*. Washington: National Center for Education Statistics, U.S. Department of Education, and Bureau of Justice Statistics, U.S. Department of Justice.

- Tiesman, H., Konda, S., Hendricks, S., Mercer, D., & Amandus, H. (2013). Workplace violence among Pennsylvania education workers: Differences among occupations. *Journal of Safety Research*, 44, 65-71.
- Wei, C., Gerberich, S., Alexander, B., Ryan, A., Nachreiner, N., & Mongin, S. (2013). Work-related violence against educators in Minnesota: Rates and risks based on hours exposed. *Journal of Safety Research*, 44, 73-85.
- Wilson, C., Douglas, K., & Lyon, D. (2011). Violence against teachers: Prevalence and consequences. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(12), 2353-2371.
- Žunić Pavlović, V., Pavlović, M. i Kaljača, S. (2018). Nasilno ponašanje učenika prema nastavnicima u srednjoj školi. *Nastava i vaspitanje*, 67(3), 489-505.

TEACHERS AS VICTIMS OF STUDENT VIOLENCE*

Danica Vasiljević Prodanović

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation,
Belgrade, Serbia

Talking about school violence usually refers to peer violence or violence against students by adults in school environment. Teachers as victims of student violence are less often of concern to researchers and the general public. The prevalence of this phenomenon is not negligible. According to some data, 75% to 80% of teachers in primary and secondary schools have suffered some form of student violence during their careers. Teachers are usually subjected to verbal, emotional/psychological, physical, and social violence. Acts of violence include direct verbal abuse, physical threats or assaults, taken or destroyed property, gossiping, ignoring, obstructions of teacher's work. Social violence is often conducted anonymously, using mobile phones, the Internet and social networks. Students' parents also occur as perpetrators of violence along with students. The dark figure of this phenomenon is great because teachers are reluctant to report mild forms of violence. There is not enough information about the ways in which school officials respond to reported cases of violence. Student violence against teachers is a very serious problem. Research shows that violence against teachers may have long-term negative consequences on teachers' physical, mental and emotional health, connectedness to school, dedication, and job performance. The subject of this paper is the phenomenon of violence against teachers by students in primary and secondary schools. The aim is to highlight the problem of violence and the need to study the phenomenology and consequences of student violence against teachers.

Key words: school, student, violence, teacher, victim

---

* This paper is a result of the project "Development of Crime Recording Methodology as the Basis for Efficient Crime Control and Prevention" (No. 179044), financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.